

air Beletrina*

literarna letalska družba

ŠTEVILKA LETA/FLIGHT NUMBER

BE : 41

september-oktober 2004/brezplačni let

Končno nekaj za malega človeka. Dušan Jovanović

**MEDNARODNI LETI/
INTERNATIONAL FLIGHTS**

Immanuel Mifsud, Valetta

BESEDNA IGRA V MALTEŠKI LITERaturi Malteška literatura je relativno mlada. Prvo zapisano pesem, ki smo jo doslej odkrili, je napisal Pietru Caxaro, po poklicu notar, ki je napisal pesem "Il-Kantilena" okrog leta 1450. Besedilo sta odkrila malteška učenjaka leta 1966 (reprodukcijo besedila najdete na spletni strani www.my-malta.com/interesting/cantilena.html). Naslednje pesniško besedilo, ki so ga doslej odkrili, sega v pozno 18.

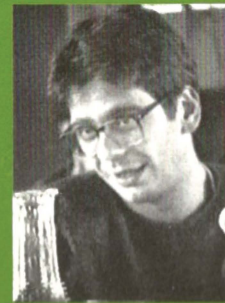
stoletje. Vendar malteški literarni kritiki za prvega pravega pesnika, ki je poeziji dal večjo umetniško vrednost kot pa poskusi drugih piscev pred njim, razglašajo Gana Antona Vassalla (1817–1868).

Zgodovina malteške literature se do danes deli na tri sklope: prve poskuse, obdobje roman-

**NOTRANJI LETI/
DOMESTIC FLIGHTS**

Marko Stabej, Ljubljana

VRT BREZ VRTNARJA, PASTIRJI BREZ OVC, JEZIK BREZ KRMARJA Pred meseci sem v pismu bralca največjega slovenskega dnevnika našel staro prispodobo v zvezi z jezikom. Pisec je pritrdil mnenju, da mora biti slovenski jezik živ in prožen; toda kot mora vrtnar rastline obrezovati in puliti plevel, če hoče imeti urejen vrt, je treba tudi iz jezika moteče sestavine in pojave odstranjevati, če ga hočemo lepega in urejenega.

Človek je imel prav, le nekaj je spregledal: vrt in jezik nimata skupnega imenovalca. Vrt je resda prispodoba kultiviranosti, urejenosti in lepote: vanj se zatečemo po mir, po zrak; če imamo zelenjavnega, se lahko vanj zatečemo tudi po zelene dobrote. Toda z vrtovi ne more preživeti ne človeštvo ne živalstvo ne rastlinstvo našega sveta. Za to so potrebni deževni

knjavo v šestdesetih in zgodnjim sedemdesetju je Malta prestajala radikalne družbene in politične spremembe, to pa zaradi pridobitve neodvisnosti od britanske vladavine (1964) ter vzpostavitve socialističnega režima (1971–1987). Te spremembe so skupaj s tistimi, ki so se dogajale povsod po svetu v približno istem obdobju, imele neposreden vpliv na literaturo, ki je nastajala v tistem času. Čeprav je nekoliko mitologiziran, je *Moviment Qawmien Letterarju* (Gibanje literarnega prebujenja) ogromno prispeval k oživitvi, ali bolje, prenovitvi malteške literature, še posebej pesniške zvrsti. Novi val poezije je bil – vsaj na prvi pogled – neposreden odziv na obrabljeno estetiko in filozofijo, ki je zaznamovala obdobje romantike. Glavno motivacijo piscev novega vala, katerih večina je v ospredje stopila po žgočih debatah o malteških medijih in posledičnem ustanavljanju Gibanja, sta pomenili preoblikovanje in posodabljanje literature z namenom, da bi ta odslkivala sodobne realitete.

Poglavitni značilnosti novega vala poezije, še posebej tiste, ki je bila napisana od poznih šestdesetih do poznih sedemdesetih let, sta bili nekonformizem in eksperimentiranje; včasih celo z bizarnimi formami in jezikovnimi odkloni. Victor Fenech (1935) je bil glavni eksperimentator, uvedel je *cut-out* poezijo, konkretno poezijo, pesmi v prozi in druge forme, ki so bile takrat v modi na Zahodu. Prav tako ga lahko imamo za pesnika, ki se je najbolj drzno ukvarjal z najrazličnejšimi formami: te se raztezajo vse od vpliva beatnikov do klasičnega stila haikujev. Fenech, ki je v šestdesetih nekaj časa živel v Angliji in se družil s tamkajšnjimi beatniškimi pesniki, je z uvedbo teh form v malteško literaturo vplival na svoje pesniške kolege, ki so hoteli z veliko vnemo "porušiti" klasične forme in se podati novim literarnim obzorjem naproti. Njegova poezija se je odlikovala po rabi neologizmov in diareze, precej v stilu E. E. Cummingsa. Pomemben pesnik tistega obdobja je bil tudi Mario Azzopardi (1944), ki se je prav tako z velikim zanimanjem ukvarjal z novimi formami poezije, še posebej tistimi, ki so vsebovale besedne igre in igranje s tiskarskimi formami. Azzopardi je bil razglašen za *enfant terrible* novega vala in je ustvarjal pesmi, ki so zavestno in namenoma kršile pravila ne samo literarnih form, ampak tudi slovnice in samega jezika. Poleg pogoste uporabe konkretne poezije so se Azzopardijeve zgodnje pesmi močno zanašale na elipso in druge načine, ki lahko obrnejo jezik "na glavo". Enako je počel Bertu Marshall (1947), ki je bil še posebej naklonjen konkretni in projekcijski poeziji.

Vendarle je treba poudariti, da je Gibanje imelo tudi druge ugledne pisce, ki niso bili tako naklonjeni eksperimentiranju kot tisti, ki so omenjeni zgoraj. Ti so se trdno držali klasičnih form poezije, čeprav so vpeljevali nove teme in ideologije. Oliver Friggieri (1947) je, na primer, zelo strogo vztrajal pri klasični formi verza in pisal skoraj vedno v enajstercih in nikoli v prostem verzu. Skupaj z drugimi pisci je Friggeri uspel prelomiti s korpusom romantičnih tem in idej, njegova metaforika je bila opazno obsežnejša, vendar se je izogibala besedni igri.

Konec osemdesetih je postalo zelo jasno, da je obdobja eksperimentiranja in bizarnih tehnik v malteški poeziji konec. Isti pesniki, ki so z navdušenjem uvajali zahodnjaške izme 20. stoletja, so se začeli vračati nazaj k prav tistim formam, ki so jih še pred dvajsetimi leti tako zavestno in garaško rušili. Kritiki celo govorijo o drugi fazi malteškega modernizma kot o "bolj zrelem" obdobju, v katerem je poezija izrinila eksperimentiranje ter so refleksija in čustva zamenjala letrizem. Nekateri tudi zagovarjajo tezo, da so bili eksperimenti, ki so jih vpeljali v šestdesetih, povsem tuji malteški mediteranski identiteti in so zato bili prej ali slej zapisani zatonu. V drugi fazi modernizma povsem umanjajo besedne igre, ki so bile značilnost *sine qua non* poezije šestdesetih. Poezija je postala bolj lirski, miselna in osebna. Za literaturo, ki jo danes pišejo malteški avtorji, ki šele prihajajo na sceno, se zdi, da jo prelom s tradicijo zanima manj kot literaturo njihovih predhodnikov. Ne tvorijo nikakršnega gibanja in njihove ideje so vsekakor bolj individualistične kot kdajkoli prej. Eksperimentiranje s formo ni del njihovega programa, saj se zdi, da sprejemajo dejstvo, da jim je to nekoliko tuje. Vrsta teh piscev obravnava letrizem šestdesetih in sedemdesetih kot navadno igračkanje, ki je bilo brez prave pesniške vrednosti. Treba je tudi dodati, da sodobni pisci ne vidijo več poezije kot svojega najmočnejšega izraznega medija. Namesto nje je kratka

nadaljevanje na sedmi strani/connecting flight

BESEDNA IGRA V MALTEŠKI LITERaturi

nadaljevanje/connecting flight

zgodba tista, ki ji pripisujejo največji pomen, zvrst, ki ji je na Malti doslej manjkalo izvirnosti. Ponovno odkritje kratke zgodbe je ena najpomembnejših odlik preloma stoletja v malteški literaturi. Avtorji, ki poleg proze pišejo še poezijo, počnejo to, da bi izrazili povsem drugačno razpoloženje od tistega, ki ga oznanja njihova proza. Če so globalizacija, deziluzija, manko ideologij ter smrt junaka in anti-junaka teme, ki zapolnjujejo sodobno malteško prozo, potem poezija izraža lirski moment teh avtorjev. Inovacijo stila lahko najdemo v prozi, tako kot smo jo lahko našli pred štiridesetimi leti v poeziji. Današnja proza gre bolj v nos in je vsekakor bolj drzna od tiste, ki je nastajala doslej.

Izjeme vendarle obstajajo. Glen Calleja (1978) in Caldon Mercieca (1977) pišeta poezijo, ki je bolj naklonjena eksperimentiranju z besedami kot pa oznanjanju nekega sporočila ali razpoloženja. Callejeva pesem *Eki t'Eki (Odmevi odmevov)*, še posebej, je sodoben primer poezije, ki hoče bolj ustvarjati zvoke kot pomen. (Do neke mere velja isto za Mary Mellaq (1905–1975), edino pesnico iz obdobja romantike. Pogosto se je igrala z aliteracijo, da bi ustvarila zvoke in ritme, kar nikoli ni zanimalo nobenega drugega romantičnega pesnika.) Njegovo fonetično eksperimentiranje pa je vendarle bolj nadzorovano in "akademsko", saj raziskuje možnosti, ki jih ponuja semitski element malteškega jezika.

Omembe vredno je tudi to, da so malteški pesniki doslej pokazali malo interesa, če sploh kaj, za elektronsko poezijo. Tega pomanjkanja interesa ne gre toliko pripisati neki ludistični naravnosti s strani pesnikov, ampak gre bolj z roko v roki z njihovo splošno sramežljivostjo do eksperimentiranja in besedne igre. Elektronsko literaturo uporabljajo – in to ne pogosto – bolj inštalacijski umetniki kot sami pesniki. Še enkrat, obstaja nekaj izjem, kot je, na primer, sodelovanje med inštalacijskimi umetniki, igralci in pesniki v okviru velikega inštalacijskega dogodka *Borders* v Valetti leta 2003. Res pa je, da elektronska literatura kot zvrst še ni doživela pravega zaleta; najbrž zato, ker današnje malteške avtorje bolj zanima pisanje kratkih zgodb, katerih cilj je opisati življenje in čas malteške generacije x.

prevedel Dražen Dragojević